
This is the **accepted version** of the journal article:

Lorenzo, J.J.; Teijeiro, Y.; Úcar, Xavier. «Entrevista a Xavier Úcar : A transversalidade da Animación Sociocultural». Revista galega de educación, Núm. 46 (2010), p. 86-94.

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/252129>

under the terms of the **CC BY** COPYRIGHT license

Para citar: Lorenzo Castiñeiras, J.J.; Teijeiro Bóo, Y. (2010) “Entrevista a Xavier Úcar: A transversalidade da Animación Sociocultural.” Pp. 86-94 en **Revista Galega de Educación**. (ISSN: 1132-8932)

Entrevista Xavier Úcar: **A transversalidade da Animación Sociocultural**

Entrevistaron: Juan José Lorenzo Castiñeiras e Yésica Teijeiro Bóo

Universidade de Santiago de Compostela

A animación sociocultural é o centro do seu traballo, tocando a partir desta disciplina diferentes campos como o teatro, a participación, o desenvolvemento e acción comunitaria, a avaliación, etc. Podemos atopar as súas ideas ó redor destas temáticas en centos de artigos de revistas e capítulos de libros, así como en obras entre as que podemos destacar *O teatro na animación sociocultural. Técnicas de intervención* (Diagrama, 1992), *A animación sociocultural* (Ceac, 1992) ou tamén en coautoría outras como: *Miradas e diálogos en torno a acción comunitaria* (Graò, 2006) e a recentemente publicada sobre *10 ideas clave. A acción comunitaria* (Graò, 2009). Actualmente é profesor e investigador no Departamento de Pedagogía Sistemática e Social da Universidade Autónoma de Barcelona.

Aproveitando unha das súas visitas a Santiago, con ocasión dun seminario sobre “Educación e Comunidade” impartido no programa de doutoramento, con mención de calidade, do departamento de Teoría da Educación, Historia da Educación e Pedagogía Social, tivemos a ocasión de compartir con el unha conversa acerca dalgunhas cuestións, das que entendiamos podía ensinarnos moito. Como mencionabamos, a súa vida e traxectoria está marcada polo traballo na animación sociocultural, polo que nos gustou falar sobre estas e outras temáticas, verbas que nos ensinan e nos fan aprender, aínda que como ben di el, logo sexamos nós os que, cunha base teórica e práctica, teñamos que intervir cos diferentes axentes da nosa complexa realidade social. Razón pola que, nas seguintes páxinas coa entrevista sobre estas temáticas a Xavier Úcar poñemos a vosa disposición moitas ideas que, de seguro, servirán de axuda ou soporte para poder facer de calidade esas intervencións sociais.

1. Defínenos ti mesmo o teu perfil, a nivel académico e curricular, tendo tamén en conta as experiencias vitais.

Dicir, en primeiro lugar, que eu veño do mundo do teatro.

Inicialmente traballei en teatro durante dez anos, paso por todos os perfís profesionais que hai dentro deste. Previamente estudo durante varios anos o que sería arte dramático e técnicas de pantomima. Paralelamente a eses estudos, sigo traballando no eido do teatro cando decido que non me gusta como medio de vida e, paralelamente, pónome a estudar Pedagogía e Psicoloxía, buscando orientar a miña vida profesional, que se inicia, digámolo así, coa tese doutoral, sobre aquilo que coido que eu podo aportar algunha cousa e, polo tanto, no eido do teatro.

A miña tese doutoral é sobre Animación Sociocultural e teatro entón o que analizo son oito iniciativas de teatro en diferentes tipos de institucións e comunidades.. hoxe falariamos máis de acción comunitaria, de desenvolvemento comunitario, de desenvolvemento sociocultural, de animación teatral etc., que se producen en diferentes eidos, por exemplo unha cárcere de mulleres, ou nun pobo.... En Cataluña son moi coñecidas o que se chaman “as pasións”, que é cando un pobo se reúne para organizar un espectáculo teatral de doce horas de duración, no que todos participan... no que eu analicei, por exemplo en Esparraguera, case 800 persoas, o cal é certamente un movemento moi importante nese pobo. Así se inicia o que vai ser a miña carreira profesional, que se a tiveramos que definir moi amplamente sería, se poñemos un só rótulo, sería intervención socioeducativa e acción comunitaria, en función do que me interesa a min, e o que me interesa son todos aqueles procesos de aprendizaxe que se producen fóra da escola. Nas relacións humanas, nos barrios, nas comunidades... ó redor de todo isto fun desenvolvendo o meu traballo en diferentes liñas, todas elas conectadas.

Por exemplo, interésame moito o que sería o teatro no eido comunitario, conectando coa liña da miña tese; esa foi a liña de traballo que a través de tesinas, teses doutorais, etc... eu fun mantendo.

Outra liña é propiamente o que podemos chamar Animación Sociocultural, se empregamos unha terminoloxía máis de ámbito francófono, co que volveríamos estar no mesmo, falando de relacións humanas en comunidades e procesos de aprendizaxe para mellorar a propia calidade de vida.

Por exemplo, nestes momentos interésame moito todo o que é o capital social: Como se xera o capital social, como se desenvolve, en que eidos das relacións comunitarias ten maior importancia, ten maiores efectos, etc... esta é unha liña, por exemplo, que nestes momentos para min é moi importante, a liña do capital social. Interésame traballar con diferentes grupos, sobre todo con xoves.

Outra liña de traballo na que eu me especialicei tamén a través da universidade, nestes anos, foi deseño, execución e avaliación de proxectos, pero proxectos deste tipo, como de animación sociocultural, de desenvolvemento sociocomunitario, de acción comunitaria, etc.. O que me interesa especialmente é como se desean e como se poñen en marcha, e especialmente como se avalían estes proxectos.

Nestes momentos, fundamentalmente as liñas que me interesan e estou a traballar son no campo da participación, nos seus diferentes eidos, de novo capital social, desenvolvemento, como se xera, que efectos ten e, o que sería a terceira liña, que sería a de avaliación participativa.

Eu sempre as recordo. É un tronco do que saen varias ramas e polo tanto varias liñas de traballo, así que tiven que ir cortando varias ramas da árbore. Por exemplo unha das que tiven

que cortar foi a da comunicación, pero falamos de desenvolvemento comunitario, participación, capital social, etc.; e todo isto está conectado a través dunha ferramenta mediadora que é a da comunicación, unha liña que comecei fai moitos anos pero que tiven que abandonar porque os intereses son moi amplos e o tempo limitado, e desafortunadamente temos que centrarnos.

Finalmente, comentar que, ante todo, eu considérome unha persoa cun perfil máis xeral que especialista.

Nunha das clases do Doutoramento, falabas dun defecto que existía, polo xeral, no eido das Ciencias da Educación, onde sempre se miraba o que faltaba e non o que podería actuar como un trampolín para mellorar. Tendo en conta isto, ¿poderías dicirnos cales son as potencialidades específicas da Animación Teatral dentro da ampla variedade de prácticas que poden incluírse na Animación Sociocultural para o desenvolvemento comunitario?

Efectivamente temos esa “mala” costume, non sei se falar de “mala” costume é o máis adecuado, quizais teñamos a tradición, o que ocorre é que, dende un punto de vista educativo, podería caracterizarse como unha tradición non moi pedagóxica, pero que quizais sexa necesaria para a propia evolución. Refírome ao feito de que sempre buscamos o que falta, mais que o que teñen as persoas coas que estamos a traballar. É dicir, nun proceso socioeducativo, sempre dicimos “que é o que non ten aquela persoa coa que habemos de traballar” e buscamos necesidades. Eu penso que unha perspectiva máis educativa, no sentido de que axude máis aos individuos, é a perspectiva das potencialidades dos recursos. É dicir, non te centres no que lle falta, senón onde eu me vou apoiar para construír. Se eu quero ser facilitador, teño que partir do que xa se ten, ¿por que? Porque como diferentes autores como Piaget, Vygostki, etc. nos ensinan, o que temos que facer é conectar o mundo co que as persoas xa teñen, porque é o xeito de construír. Isto sería como perspectiva xeral, polo tanto, paréceme unha perspectiva máis adecuada construír calquera relación socioeducativa sobre o que xa se ten, antes que sobre o que falta, porque non tes nada para apoiarte. Por eso, o que vos dicía era que eran trampolíns que os educadores tiñamos que empregar. Eu penso que esto se aplica totalmente ao eido da animación teatral.

A animación teatral, eu diría o teatro en xeral, ten algo que hoxe se considera unha vantaxe, pero que durante moitos anos, e falo no ámbito académico e científico, non se lle fixo demasiado caso, refírome ao mundo das emocións. De todo isto empézase a falar, a partir do famoso libro de Goleman sobre a intelixencia emocional, que parece abrir unha porta, xa que ata ese momento o eido das emocións é un eido esencialmente feminino e, en tanto que feminino, un eido ao que non se lle fai demasiado caso. Agora todos nos enchemos a boca falando coas emocións, pero o teatro leva traballando coas emoción ó longo de toda a súa historia, e iso é algo que nunca se lle recoñeceu. Nese senso eu penso que boa parte das ciencias deberíamos ou deberían tomar como modelo a evolución do teatro e a súa forma de traballo. Para o teatro todo está mesturado, está mesturada a emoción coa razón, etc. Sen embargo, tradicionalmente, o método científico quixo eliminar ou retirar a emoción, deixando só a razón. E non existe a razón; a razón está tinguida por todas as partes de emoción, igual que a emoción está tinguida por todas as partes de razón. Ben, ese é o material co que traballa o teatro. Entón non partimos ás persoas, o teatro traballa con todo o conxunto. E nese sentido

para a xente é extraordinariamente rico dende moitos puntos de vista. O teatro ensíname a verme a min mesmo, a autoobservarme, axúdame a min como persoa e, polo tanto, se me poño no outro papel, no papel de animador teatral, o meu traballo é facilitar escenarios que lle axuden ás persoas a verse a si mesmas, a axudarse a si mesmas, a experimentar con elas mesmas.

Cando eu me estou obrigando, porque a situación o require, a chorar, eu estou poñendo en marcha toda unha situación de elementos da miña traxectoria vital, dos meus coñecementos, é dicir, de todo o que son para xerar algo novo en min, algo “artificial”, eu estou aprendendo moitísimo sobre min mesmo. Estoume vendo, pero non só iso, ademais o teatro xoga co estatus ou emprega o estatus do xogo, é dicir, eu podo pasar os límites que a vida normalmente non me permite. Co cal, este xogo cos límites, digámolo así, é extraordinariamente rico, porque está ampliando os meus recursos, na medida que eu sei máis sobre min mesmo, sei máis sobre os outros, sei máis sobre o entorno... estou mellor preparado para tratar con eles. Dende ese punto de vista, a animación teatral é extraordinariamente rica.

Pero claro, falei de min mesmo, pero hai que falar dos outros, o teatro permite verme non só a través dos meus ollos, senón tamén a través dos ollos dos demais. ¿Cales son os límites que me imponen os demais? Destas potencialidades, dende outro punto de vista, algúns autores foron conscientes, por exemplo, Erving Goffman, do interaccionismo simbólico, da microsocioloxía da Escola de Chicago. É un dos primeiros que emprega a teoría dramática, xustamente para analizar as relacións interpersoais. Dende este punto de vista, as potencialidades do teatro están por explotar dende a Academia, que prestou pouca atención ao teatro, aínda que teño a impresión de que agora cada vez se vai ter máis en conta. O feito de considerar as emocións como algo científico, abriu a porta a que o teatro poida ser considerado non soamente algo artístico, xa que dende a Academia o artístico foi sempre considerado inferior. Esta perspectiva fai que as fronteiras que foron tan impermeables, cada vez sexan máis permeables. Edgar Morin escribía en el 1990 que chegaría un momento no que seguramente non habería diferencias entre a ciencia e a poesía, senón que as dúas formarían parte dun mesmo eido de estudo ou dun mesmo argumento.

Creo que as potencialidades do teatro son amplísimas, aínda que dende o mundo da Academia están por explotar e penso que especialmente a pedagogía e a educación precisan entrar moito máis neste ámbito. Dende a educación tratouse, pero non tanto dende o punto de vista da investigación como dende o punto de vista de práctico. Eu creo que hai que tratalo dende a investigación educativa e dende a Pedagogía Social. Neste sentido, xa fai uns anos que hai unha liña aberta no noso país, xuntamente conectando o que sería a Pedagogía Social, a Animación Sociocultural e, en concreto, o que denominamos Animación Teatral.

Antes de cerrar este punto, quixera destacar que fai uns meses perdemos a Augusto Boal, que era e é un dos grandes do teatro socioeducativo, en concreto da Teatro do Oprimido, da última parte do século pasado. Penso que é unha liña de traballo, dentro da animación teatral, potentísima. Foi un dos grandes creadores do que hoxe podemos chamar Animación Teatral.

¿Poderías relatar brevemente algunha experiencia, deste tipo de animación, que supuxera beneficios neste senso?

Podería contarvos algunha experiencia, pero quizais sexa mellor comezar dende un nivel máis plano ou simple. Unha das grandes vantaxes do teatro é que non fai falta ser un gran profesional, erudito ou ser un académico para divertirse ou para facer cousas co teatro. Isto quere dicir que teatro hai en todos os sitios. Teatro hai nos xogos dos nenos pequenos, nas prisións, nos cuarteis, nos hospitais... o teatro está en todos os sitios, porque é unha ferramenta que forma parte, como xa dixo Aristóteles fai moitos siglos, da propia forma de vivir. Está na nosa natureza que imitemos o que nos rodea. Entón pasámonos a vida facendo teatro.

Desde ese punto de vista, ¿que iniciativas hai? Eu diría que só hai que saír á rúa, ver aos nenos xogar, quizais non son conscientes, pero están aprendendo cando fan teatro. O facer teatro ten unha carga potentísima dende o que a Academia falamos de educación informal. Cando estamos actuando, imitando, xogando, estamos facendo xustamente explorar os nosos límites, polo que, dunha maneira consciente ou inconsciente nos estamos educando, por eso ten un potencial tan tremendo o teatro. Por eso, dende a pedagogía e a educación en xeral, lle debemos prestar unha gran atención.

O teatro forma parte da vida social, da nosa vida relacional; hai teatro en todas partes e como dicía Bentley a mínima expresión do teatro consiste en que unha persoa imita a outra mentres outro observa.

Todas as experiencias que vivimos teñen influencia no pensamento consciente de todos nós, cando eu reflexiono sobre aquilo que eu fago estou medrando, estou ampliando os meus recursos... o que en definitiva non deixa de ser outra cousa que o que persegue a educación. Polo tanto, onde hai teatro estou educando.

Insisto, non destaco nada, pero si quixera facer unha referencia sobre o Teatro do Oprimido, porque no eido socioeducativo foi unha das grandes estratexias máis destacadas dos últimos anos. A proba é que o Teatro do Oprimido deu a volta ó mundo. Eu tiven a oportunidade de dirixir a primeira tese doutoral que se elaborou, eu diría que no mundo, poñendo en relación as teses de Paulo Freire, da Pedagogía do Oprimido, e as de Augusto Boal, sobre o Teatro do Oprimido. No prólogo desta tese eu dicía que é certo que temos tendencia a pensar que o que os grandes mestres fixeron son palabras ou feitos inmutables, e ese é o peor favor que lle podemos facer. Tanto Freire como Boal foron persoas innovadoras, creativos aos que pensar que o que eles fixeron se quedou inmóbil no tempo sería traizoalos. Quizais se viviran hoxe en día, falarían do teatro do excluído e da pedagogía do excluído. Con isto quero dicir que certamente a pedagogía do Oprimido, deunos un arsenal técnico, teórico e ideolóxico importantísimo para traballar. Polo tanto, seríamos malos profesionais se consideráramos que esas ferramentas están inmóviles, pechadas, cristalizadas... Nun proceso de animación teatral, non son as persoas, o grupo ou a comunidade quen se adaptan a como foron definidas as técnicas de animación teatral, senón que é xusto ao revés. Eu como animador teatral utilizo o arsenal técnico para, se se me permite a expresión, destrozalo e adaptalo á realidade das persoas coas que eu estou traballando.

O estado actual dos espazos públicos fai pensar nunha agorafobia urbana, onde estes lugares son frecuentados habitualmente por persoas que en moitas ocasións se atopan nunha situación de exclusión; por iso ¿cal cres que debe ser o papel dos espazos públicos á hora de propiciar contactos interpersoais?

Os espazos públicos, eu enténdoo, seguindo toda a liña inglesa de traballo participativo, como uns espazos de participación. Concretando aínda máis, diría que teñen que ser lugares que propicien unha participación consciente, é dicir, que cando os utilizamos sexamos conscientes de por que estamos alí e como e para que os estamos empregando. Nos últimos anos estase producindo un cambio moi importante na concepción, na construción e no uso dos espazos públicos.. Sen embargo, non é o mesmo un espazo público que xere interacción que outro que non a xera. Por poñer un exemplo, cando un vai ver o Parque Güell en Barcelona, cando fun por primeira vez, fai máis de trinta anos, eu vin unha cousa que me sorprende moito: hai unha gran praza e está bordeada por cunchas e por uns espazos en forma de ferradura ou cuncha que son asentos, pero eses asentos xeran que a xente se teña que sentar un en fronte ao outro. Polo tanto, estás estimulando que as persoas que cheguen alí se senten e estean fronte a outras, o que fomenta as relacións. Por iso, cando falamos de espazos públicos de participación estámonos referindo a este feito. Os espazos dende o seu propio deseño, dende a súa propia concepción, han de ser espazos que inciten, que estimulen, que promovan interrelacións persoais. Este é un dos elementos ou condicións claves. É dicir, ata que punto o poder de quen deseñou, ou planificou ese espazo público se fai evidente ou non ás persoas que o están empregando.

Un segundo elemento, refírese a que as persoas que van utilizar eses espazos teñen moito que dicir en como van ser configurados, deseñados e creados. Polo tanto, vamos xerar participación, facendo que no propio deseño xa participen as persoas que o van ter que empregar. Naquilo no que eu me sinto implicado, sinto que forma parte de min, que me pertence, polo cal é máis probable que as actuacións de mantemento, coidado ou responsabilidade veñan asociadas ao seu uso. Polo tanto, todos estes aspectos hai que telos en conta dende os poderes públicos, que son os que maioritariamente teñen a posibilidade de deseñar, de crear... son os que dispoñen dos fondos para deseñar estes espazos públicos, que non poden facerse de costas á cidadanía. Esta é unha perspectiva cada vez máis asumida polos gobernantes. Isto, dende a política, tense que facer dende a máis simple eficacia, sexan espazos físicos, virtuais ou como sexan... sempre deseñalos dende a idea da eficacia.

Tendo en conta que vivimos na sociedade da información favorecida pola centralidade das Tecnoloxías da Información e da Comunicación, e sabendo que estas poden desinhibir o potenciar a participación social, ¿consideras que estas tecnoloxías son favorecedoras destes procesos participativos?

Eu son un defensor das novas tecnoloxías. En educación, lin dun autor canadense fai moitos anos, que os educadores ou somos apocalípticos das novas tecnoloxías (falando dos grandes males que xeran) ou somos o contrario, profetas, e por tanto grandes defensores. Eu vou intentar non colocarme nun lugar nin noutro, xa que penso que aquel académico tiña moita razón cando daba esta idea. Pero si vou falar de que as novas tecnoloxías son un feito, polo que irnos os extremos, posicionarnos como defensores ou detractores, paréceme absurdo. O que como educadores temos que facer é ver a maneira na que xogan ao noso favor, polo

tanto temos que o uso que se está facendo delas sexa un uso que enriqueza, na maior medida posible, ás persoas que as están empregando.

Eu sempre cito a anécdota de que cando era pequeno era un lector de tebeos, meu pai dicía que el non os entendía e non sabía como podía ler tebeos. El non entendía a capacidade que eu tiña para facer unha lectura secuencial de cada unha das viñetas, sendo capaz de construír unha historia, lendo e interpretando de forma consecutiva cada unha das viñetas. Iso sucédeme a min cando descubro o manga e vexo que son incapaz de lelos, non solo polo feito de que tes que ir de atrás cara adiante, senón polo feito de que a composición estética e organizada das diferentes viñetas dificulta a miña lectura, que era secuencial e aquí é máis holística. Polo tanto, cada nova presentación orixina novas perspectivas de traballo. Entón, non vou en contra das novas tecnoloxías, ao contrario, porque o campo que se nos abriu aos educadores é extraordinariamente amplo e temos que darnos présa, é urxente aprender o uso de todas as tecnoloxías en todos os eidos. Na escola é urxente que todos os mestres teñan unha importante formación tecnolóxica, porque senón os nenos saben máis ca nós e o noso nivel de actualización non pode ir por detrás dos xoves ou do dos nenos. O mesmo fóra da escola, na educación social.

Vamos ver as enormes posibilidades que as novas tecnoloxías teñen, e para que? Para a relación. Os nosos nenos hoxe están aprendendo a ler ou mantendo a realización de lectura a través das novas tecnoloxías. Por exemplo cando o meu fillo, de 10 anos, me ensinaba un traballo sobre os gorilas utilizando cousas de internet eu pñoime moi ledo porque, que está ocorrendo? Pois que estamos a ampliar os nosos niveis de relación en contra de todo o que se dixo, sobre todo os detractores das novas tecnoloxías que dicían que nos ían aillar, que nos ían uniformizar. Afortunadamente nos derradeiros anos estamos a ver as inmensas posibilidades que nos están propoñendo de medrar. Eu lembro fai moitos anos que Abraham Moles, un dos teóricos da cultura, empregaba un concepto que a min me gustaba moito, que era o de “opulencia comunicacional”. El falaba (no ano 82) da primeira lei da proxémica, que é a ciencia ou disciplina que se ocupa das relacións que as persoas temos no espazo. Deste xeito rompía coa primeira lei (que dicía que as persoas nos interesamos por aquilo que nos é próximo) dicindo que hoxe nos é próximo todo o mundo. A globalización xerada a través das novas tecnoloxías foi a que rompeu a primeira lei da proxémica, ou máis ben a que a modificou pois segue sendo válida, xa que o que trocou foi o concepto de proximidade. Non teño claro que hoxe a min me sexan máis próximos os meus alumnos de Educación Social ou unha tese doutoral que estou dirixindo a través de Skype en Brasil, xa que co autor da tese temos reunións cada semana a través da rede, entón que é máis próximo? Dende o punto de vista físico son máis próximos os estudantes, pero dende o punto de vista comunicativo e relacional é o doutorando de Brasil. Nese sentido as novas tecnoloxías son oportunidades, tal como sinala Dahrendorf, para medrar como persoas, e forman parte do que o mesmo autor define como unha “política de liberdade”.

E que poderías dicirnos, xa para rematar, sobre o perfil vital e académico-profesional do animador sociocultural.

Nestes momentos o perfil académico é complexo. O primeiro que debería preguntar é, de que animador sociocultural estamos falando?

O animador sociocultural é aquel que se forma no grado superior de Animación Sociocultural. Agora ben, os educadores sociais poden desenvolver funcións de animación sociocultural. A animación sociocultural é unha metodoloxía transversal de intervención socioeducativa que a poden empregar o educador social, o traballador social, o sociólogo... as diferentes profesións sociais. Se falamos do animador sociocultural como profesional estamos referíndonos a estudos de grao superior de Formación Profesional, eso é importante telo en conta. Nun e noutro caso falaremos das persoas que desenvolven funcións ou tarefas de animación sociocultural.

Se falamos do perfil vital, a pregunta sería se o animador sociocultural nace ou se fai; esta é unha pregunta clásica. Eu penso que as profesións sociais, en xeral, non só o animador sociocultural, necesitan formación que inclúa contacto directo e en primeira persoa coa realidade, do tipo que sexa. Por iso, ten que estar a pé de obra en barrios, comunidades, institucións... vendo as problemáticas, riquezas e potencialidades do trato directo coas persoas, porque iso vai rematar de redondear a súa formación. Polo tanto, debe ter unha importante formación na técnica e na práctica. Ademais, canta máis madurez persoal teña moito mellor, aínda que é algo que non se pode esixir de entrada a ningunha profesión do social. O que si podemos pedir é que teñamos unha apertura para posibilitar un enriquecemento vital. Porque non hai dúbida que os profesionais do social melloramos como o bo viño co tempo. É dicir, cantas máis relacións temos coas persoas, máis aprendemos. Decía Neill, un filósofo da educación, que hai cousas que non se poden ensinar, non podemos ensinar a amar, a coidar un neno... só se poden aprender. A ser un bo animador sociocultural non podemos ensinar, senón que máis ben temos que aprender cunha boa formación teórico-práctica e cunha actitude aberta e experiencia. Vai ser a experiencia o que nos vai ensinar ou permitir ser bos educadores socioculturais. Eu dígolle sempre aos meus estudantes na clase (e probablemente no doutoramento tamén volo dixen), “se os profesores vos dicimos que vos imos ensinar a intervir, estamosvos enganando, xa que iso non se ensina, senón que se aprende” porque necesitas estar en contacto directo coa realidade.

Para ser un bo educador sociocultural, e con isto conclúo, é preciso unha potente formación teórico-práctica e unha actitude de apertura; nese senso as actitudes dos estudantes e profesionais son importantísimas, xa que son as que che van permitir abrirte e medrar. E que esa mesma actitude che faga sentir como profesional, que só estás comezando e non rematando, que rematarás o día que morras, pero que ao longo da túa traxectoria profesional debes estar aberto a aprender, o que quere dicir que tés que ser consciente de que nunca sabes o suficiente, de que sempre poderás aprender algo máis e de que quen che vai ensinar van ser todos. Neste senso o educador e animador sociocultural nunca exclúe, senón que xera espazos nos que todos son importantes, nos que todas as persoas, como diría Freire, “teñen voz e ademais deben ser escoitados”.